

Základní škola a Mateřská škola Hradec Králové – Svobodné Dvory, Spojovací 66	
Školní poradenské pracoviště	
Školní metodik prevence	
PREVENTIVNÍ PROGRAM	
ŠKOLNÍ PROGRAM PROTI ŠIKANOVÁNÍ	
Část A	
Číslo přílohy:	2_A
Číslo dokumentu:	018_Preventivní program
Vypracovala:	Mgr. Hana Šebestová
Schválil:	Mgr. Pavel Balda
Dne:	1. 9. 2019

Obsah:

Část A

Definování typu rizikového chování

- 1 Zmapování situace
- 2 Motivování pedagogů pro změnu
- 3 Společné vzdělávání a supervize všech pedagogů
- 4 Užší realizační tým
- 5 Společný postup při řešení šikanování
- 6 Primární prevence v třídních hodinách
- 7 Primární prevence ve výuce
- 8 Primární prevence ve školních i mimoškolních programech mimo vyučování
- 9 Ochranný režim
- 10 Spolupráce s rodiči
- 11 Školní poradenské služby
- 12 Spolupráce se specializovanými zařízeními
- 13 Vztahy se školami v okolí

14 Přílohy

- č. 1: Přímé a nepřímé varovné signály šikanování
- č. 2: Tři kroky kvalifikované pomoci
- č. 3: Rozdíl mezi šikanováním a škádlením (Kolář, 2011)
- č. 4: Stadia šikanování (Kolář, 2005, 2011)
- č. 5: Základní formy šikany
- č. 6: Legislativní rámec šikanování
- č. 7: RTP Rámcový třídní program
- č. 8: Literatura, odkazy, kontakty z oblasti školního šikanování
- Č. 9: Šikana zaměřená na učitele: jak ji předcházet a jak ji řešit

Část A

Definování typu rizikového chování

Co to je šikanování

Šikanování je jakékoliv chování, jehož záměrem je ublížit, ohrožit nebo zastrašovat jiného žáka, případně skupinu žáků. Je to cílené a opakované užití fyzických a psychických útoků jedincem nebo skupinou vůči jedinci či skupině žáků, kteří se neumí nebo z nejrůznějších důvodů nemohou bránit. Zahrnuje jak fyzické útoky v podobě bití, vydírání, loupeží, poškozování věcí, tak i útoky slovní v podobě nadávek, pomluv, vyhrožování či ponižování. Může mít i formu sexuálního obtěžování až zneužívání. Nově se může realizovat i prostřednictvím moderních komunikačních prostředků, především prostřednictvím internetu a mobilu (viz Část B **Kyberšikana**).

Šikana se projevuje i v nepřímé podobě jako demonstrativní přehlížení a ignorování žáka či žáků třídní nebo jinou skupinou spolužáků (zde je potřeba citlivě zvážit, zda se jedná o šikanu, či jde o projev nedostatečně rozvinutého sociálního citění žáků). Nebezpečnost působení šikany spočívá zvláště v závažnosti, dlouhodobosti a nezřídka v celoživotních následcích na duševní a tělesné zdraví obětí.

Metodický pokyn Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy k řešení šikanování ve školách a školských zařízeních (č. j. MŠMT-21149/2016)

Co šikanování není?

Za šikanování se nepovažuje škádlení a jednorázová agrese.

Rozpoznat přímé a nepřímé signály

V prvé řadě musíme vědět, že podstatnou vlastností šikanování je skrytost a nepřístupnost. Je to dáno především tím, že často všichni přímí i nepřímí účastníci šikany, včetně obětí z různých důvodů a pohnutek brání jejímu odhalení. Tento mechanismus se označuje jako základní zakrývací systém. Je proto důležité, abychom uměli rozpoznat přímé a nepřímé signály šikanování, které bývají obvykle nenápadné (**Příloha 1 - Přímé a nepřímé varovné signály šikanování**).

1 Zmapování situace

Pomocí dotazníkového šetření SORAD, monitorováním vztahů ve třídě a důsledným potíráním rizikových projevů, se šikaně snažíme předcházet. K utužování kolektivu přispívají různé projekty a aktivity, např. spaní ve škole, společná organizace akcí, výlety atd. Na prevenci by se měly podílet všechny složky, tedy rodina, škola i celá společnost. Žáci si musí uvědomit, že výsledkem toho, že špatně odhadnou situaci nebo reakci daného člověka může být psychická újma.

Jedním ze způsobů předcházení šikany je i začlenění Etické výchovy do školního vzdělávacího programu, budování vzájemné důvěry mezi žáky a učiteli. Ve škole je i pro tento účel zřízena schránka důvěry.

Program proti šikanování ve škole vychází z dokumentu, který MŠMT pod č.j. *MSMT-21149/2016) Metodický pokyn Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy k řešení šikanování ve školách a školských zařízeních.*

Účinná snaha minimalizovat šikanu na škole vyžaduje, abychom vytvořili dobré sociální klima čili kamarádské bezpečné vztahy. K posouzení problematiky slouží i dotazníková šetření Scio – Mapa školy (viz PP (Preventivní program), Analýza současného stavu ve škole).

2 Motivování pedagogů pro změnu

Klíčovým momentem je, aby kantoři výskyt šikany nejen neodmítali, ale aby ho ani nevnímali jako své osobní selhání. Další fází motivace je důvěra ve Školní program proti šikanování - má smysl ho realizovat, protože povede k prevenci, řešení a odstranění nebo alespoň omezení šikany.

3 Společné vzdělávání a supervize všech pedagogů

Třídní učitelé jsou proškoleni v rámci projektu Minimalizace šikany (Minimalizace šikany, MŠMT, č.j. 240886/2010-05-527).

4 Užší realizační tým

Mgr. Pavel Balda - ředitel školy

Mgr. Hana Dvořáková - zástupkyně ředitele školy

Mgr. Hana Šebestová - výchovný poradce, školní metodik prevence

Mgr. Veronika Syrovátková -1. stupeň

5 Společný postup při řešení šikanování

1. V případě podezření na šikanu každý pracovník školy neprodleně oznámí tuto skutečnost školnímu metodikovi prevence a vedení školy.

2. Školní metodik prevence ve spolupráci s vedením školy, na podkladě kvalifikovaného odhadu stadia (**Příloha 2 - Tři kroky kvalifikované pomoci**) rozhodne, zda řešení zvládne škola sama, nebo si povolá odborníka specialistu. V případě, že jde o počáteční a obvyklou šikanu, kterou zvládne škola sama, určený pracovník postupuje podle scénáře určeného pro tento typ šikanování. Pokročilé a komplikované šikany řeší ve spolupráci s odborníky z venku.

Do komplikované šikany zařadíme především neobvyklé formy šikany. Dále sem zahrneme základní formy šikany, se kterými nemáme zkušenosti. Patří do nich šikany krajně ohrožující bezpečí pedagoga a život oběti, dále šikany se změnou v základním schématu. Prakticky jde zejména o nějakou zvláštnost u přímých a nepřímých účastníků šikany. Patří sem rovněž šikany s rozvinutým zakrývajícím systémem. Vážnou komplikací je intenzivnější závislostní vztah mezi oběťmi a agresory a vážnější dopady šikany na oběť - například známky úzkostné poruchy.

Další pohled, který musíme při diagnostice šikany uplatnit, je sociálně psychologický. Jde hlavně o hrubé odhadnutí, zda jde o počáteční (1., 2. a 3.) nebo pokročilé (4. a 5.) stádium šikany (podrobněji **Příloha 3 - Zkrácený popis stadií šikanování**).

Další nezbytnou informací, kterou potřebujeme pro vnitřní zmapování šikany, jsou poznatky o jejich formách. Jde o to, abychom určili, o jakou základní formu jde, a posoudili, zda se jedná o neobvyklou formu šikany. Často se jedná o více vnějších obrazů. Rozlišujeme šest skupin elementárních podob podle typu agrese (sem patří i specifická forma psychické šikany - kyberšikana), věku a typu školy, genderu, způsobu řízení školy a specifických vzdělávacích potřeb aktérů šikanováním (podrobněji **Příloha 4 - Základní formy šikany**).

3. Postupujeme podle zvoleného scénáře

a) Základní scénář pro počáteční šikanu s běžnou formou (Kolář, 2011)

b) Základní krizový scénář pro výbuch skupinového násilí (Kolář, 2011)

Základní scénář pro počáteční šikanu s běžnou formou (Kolář, 2011)

1. Odhad závažnosti onemocnění skupiny a stanovení formy šikany

2. Rozhovor s informátory a oběťmi

3. Nalezení vhodných svědků

(ve spolupráci s informátory a oběťmi vytipujeme členy skupiny, kteří budou pravdivě vypovídat: žáci, kteří s obětí kamarádí, sympatizují, nebo ji alespoň neodmítají, žáci nezávislí na agresorech, kteří nepřijímají normy šikanování)

4. Individuální rozhovory se svědky

(nepřípustné je společné vyšetřování agresorů a svědků, hrubou chybou je konfrontace oběti s agresory, rozhovory organizujeme tak, aby o nich druzí nevěděli – bezpečnost svědků, hledáme odpovědi na otázky co, kdy, kde a jak se stalo)

Nejvhodnější je provést písemný zápis z těchto rozhovorů!

5. Ochrana oběti

Do doby, než se vše vyřeší – zajistit zvýšený dozor, zorganizování bezpečných příchodů a odchodů dítěte do a ze školy, v závažném případě ponechat doma.

6. Předběžná diagnóza a volba ze dvou typů rozhovoru

- a) Rozhovor s oběťmi a rozhovor s agresory (směřování k metodě usmíření)
- b) Rozhovor s agresory (směřování k metodě vnějšího nátlaku)

7. Realizace vhodné metody

- a) Metoda usmíření

Místo donucení k vnější poslušnosti se sleduje vnitřní proměna vztahů mezi obětí a agresory. Je akcentováno řešení problému, tedy rozmrznutí agresivního postoje, domluva, usmíření mezi aktéry šikanování. Nastupuje řízené, společné hledání nápravy místo trestu. Usmíření lze zpečetit dobrovolným odčiněním škod, které je přijatelné pro všechny.

- b) Metoda vnějšího nátlaku (výchovní pohovor nebo výchovní komise)

Záměrem je přinutit trestem a strachem viníky k zastavení agresivního chování a k dodržování oficiálních norem. Individuální nebo komisionální pohovor, kde se rozhoduje o udělení výchovného opatření.

Výchovná komise, respektive škola má k dispozici pro zastavení násilí agresorů běžná, ale i mimořádná opatření: výchovná opatření (napomenutí, důtka třídního učitele, důtka ředitele, snížení známky z chování).

8. Třídní hodina

- a) Efekt metody usmíření
- b) Oznámení potrestání agresorů

9. Rozhovor s rodiči oběti

Jsou podány informace o zjištěních a závěrech školy, domluvení dalších opatření.

10. Třídní schůzka

Potřeba informovat rodiče, že ve třídě byla šikana, kterou škola řešila; u metody usmíření možno na pravidelné schůzce, u pokročilé šikany – schůzka mimořádná.

11. Práce s celou třídou

Systematicky a trvale budovat kamarádké a bezpečné vztahy v celé třídě; ke změně vztahů ve třídě možno využít spolupráci s profesionály ze školských poradenských zařízení (PPP, SVP apod.)

Dodržovat RTP Rámcový třídní program (**Příloha 7: RTP Rámcový třídní program**).

Odkazy na publikace:

http://www.odyssea.cz/soubory/e_kurzy/tridnicke_hodiny.pdf

<http://www.odyssea.cz/metodiky-osv.php?cast=lekce-osv>

http://www.ujak.cz/projekt/ptm/data/Tridnicke_hodiny.pdf

Základní krizový scénář pro výbuch skupinového násilí (Kolář, 2011)

A První (alarmující) kroky pomoci

1. Zvládnutí vlastního šoku – bleskový odhad závažnosti a formy šikany
2. Bezprostřední záchrana oběti, zastavení skupinového násilí

B Příprava podmínek pro vyšetřování

3. Zalarmování pedagogů na poschodí a informování vedení školy
4. Zabránění domluvě na křivé výpovědi
5. Pokračující pomoc oběti (přivolání lékaře)
6. Oznámení na policii, paralelně - navázání kontaktu se specialistou na šikanování, informace rodičům

C Vyšetřování

7. Rozhovor s obětí a informátory
8. Nalezení nejslabších článků nespolupracujících svědků
9. Individuální, případně konfrontační rozhovory se svědky
10. Rozhovor s agresory, případně konfrontace mezi agresory

D Léčba

11. Metoda vnějšího nátlaku a změna konstelace skupiny

Kdo řeší, s kým spolupracuje

Šikany, které jsou zařazeny do skupiny situací, které zvládne škola sama, řeší metodik školní prevence (případně výchovný poradce, školní psycholog) ve spolupráci s třídním učitelem a ředitelem.

Pokročilé a neobvyklé formy šikan řeší škola ve spolupráci s odborníky z venku, zejména s PPP, SVP.

V jakém případě vyrozumět Policii ČR a OSPOD

Pokud má učitel jistotu, že byl spáchán trestný čin, bývá to často u pokročilé šikany, má ze zákona povinnost obrátit se na orgány činné v trestním řízení. Jestliže má pedagog podezření, zákon určuje školskému zařízení za povinnost nahlásit tuto skutečnost obecnímu úřadu, tedy sociálnímu pracovníkovi z orgánu sociálně právní ochrany dětí (OSPOD). V případě, že rodiče odmítají spolupracovat se školou a opakovaně se odmítají zúčastňovat výchovných komisí, je škola povinna vyrozumět OSPOD. Podrobnější informace o právním rámci šikanování naleznete v **Příloze 6 – legislativní rámec šikanování**.

6 Primární prevence v třídních hodinách

Třídní učitelé sledují vztahy ve třídě, podílí se na rozvoji pozitivních vztahů mezi žáky a na zlepšení třídního klimatu. Každá třída na začátku školního roku vypracuje svá „Pravidla třídy“ a řídí se jimi. Žáci jsou poučeni o tom, co je a co není šikana, na koho se mají obrátit, mají-li na šikanu podezření (třídní učitelé, výchovný poradce, metodik prevence, školní psychologka, vedení ZŠ, dozory).

Odkazy na publikace:

http://www.odyssea.cz/soubory/e_kurzy/tridnicke_hodiny.pdf

<http://www.odyssea.cz/metodiky-osv.php?cast=lekce-osv>

http://www.ujak.cz/projekt/ptm/data/Tridnicke_hodiny.pdf

7 Primární prevence ve výuce

Téma prevence šikanování je zapracováno do jednotlivých předmětů (viz PP 4.3.2) Učitelé se soustřeďují na rozvíjení pozitivních vztahů mezi žáky, pracují s pravidly třídy a dynamikou třídního kolektivu, spoluvytvářejí bezpečné prostředí školy.

8 Primární prevence ve školních i mimoškolních programech mimo vyučování

ZŠ provádí prevenci o přestávkách a při všech činnostech organizovaných školou (exkurze, výlety, vycházky, kroužky, školní družina).

Žáci mají možnost využívat schránku důvěry, konzultace výchovné poradkyně, školního metodika prevence rizikového chování.

9 Ochranný režim

Školní řád

- všichni pedagogičtí pracovníci, zejména školní metodik prevence, průběžně sledují konkrétní podmínky a situaci ve škole z hlediska výskytu rizikových forem chování uplatňují různé formy a metody umožňující včasné zachycení ohrožených žáků,
- školní metodik prevence zajišťuje spolupráci s rodiči v oblasti prevence, informuje je o preventivním programu školy a dalších aktivitách. Školní metodik prevence spolupracuje na základě pověření ředitele školy s dalšími institucemi na sociálně právní ochranu dětí a mládeže,
- projevy šikanování mezi žáky, tj. násilí, omezování osobní svobody, ponižování apod., kterých by se dopouštěli jednotliví žáci nebo skupiny žáků vůči jiným žákům nebo skupinám (zejména v situacích, kdy jsou takto postiženi žáci mladší a slabší), jsou v prostorách školy a při školních akcích přísně zakázány a jsou považovány za hrubý přestupek proti řádu školy,
- podle okolností ředitel školy uváží možnost dalšího postihu žáků, kteří tento zákaz přestoupí, a bude o svých zjištěních informovat jejich zákonné zástupce,
- pedagogičtí pracovníci dbají, aby etická a právní výchova, výchova ke zdravému životnímu stylu a preventivní výchova byla vyučována v souladu se školním vzdělávacím programem,
- pedagogičtí pracovníci jsou povinni v souladu s pracovním řádem vykonávat v budově školy kvalitní dohled nad žáky o přestávkách, před začátkem vyučování, po jeho skončení i během osobního volna žáků, a to hlavně v prostorách, kde by k rizikovým jevům mohlo docházet,
- účinná snaha minimalizovat šikanu na konkrétní škole vyžaduje, abychom vytvořili dobré sociální klima čili kamarádské bezpečné vztahy a vybudovali speciální program proti šikanování.

Výchovná a kázeňská opatření

- lze podle závažnosti tohoto porušení žákovi uložit:
 - napomenutí třídního učitele,
 - důtku třídního učitele,
 - důtku ředitele školy,
 - snížení známky z chování.
- výchovná opatření se udělují za:
 - nevhodné chování ke spolužákům, zaměstnancům školy a ostatní veřejnosti při akcích školy,
 - vulgární chování,
 - agresivita, násilí,
 - šikana včetně kyberšikany,
 - xenofobie, rasismus, intolerance a antisemitismus,
 - nevhodné chování se sexuálním podtextem.

Nápravná opatření

- škola umožní agresorovi individuální výchovný plán
- ředitel školy doporučí rodičům dobrovolné umístění dítěte do pobytového oddělení střediska výchovné péče.

Sankční řád

Šikana

Škola má mimořádnou odpovědnost za to, aby předcházela vzniku tohoto problému a aby se s ním odpovědně vyrovnala už od počátku.

Sankční rozpětí:

- a) počáteční šikana – dle závažnosti – DTU, DŘŠ
- b) rozvinutá šikana – snížený stupeň z chování

Důtka třídního učitele (DTU) je udělena v těchto případech:

- další opakování přestupků z kategorie NTU,
- nevhodné chování vůči vyučujícím a ostatním pracovníkům školy,
- nevhodné chování ke spolužákům (vulgární a hrubé vyjadřování, fyzické napadání, urážky, zesměšňování atd.),

- úmyslné poškozování majetku spolužáků a vyučujících většího rozsahu,
- pořizování audiovizuálních a fotografických záznamů bez souhlasu učitele nebo jiného zaměstnance při vyučování, na všech školních akcích a ve všech školních prostorách.

Důtka ředitele školy (DŘŠ) je udělena v těchto případech:

- opakování přestupků z kategorie DTU,
- vulgární chování vůči učiteli, vysmívání se učiteli, jeho zesměšňování,
- cílené ublížení či ohrožení spolužáků, šikana v počátečních stádiích.

Druhý stupeň z chování je udělen v těchto případech:

- šikana v pokročilejším stádiu,
- psychické týrání spolužáků, pedagogů či ostatních zaměstnanců školy včetně závažnější kyberšikany.

Třetí stupeň z chování je udělen v těchto případech:

- úmyslné ublížení s těžkými následky,
- velmi vážný přestupek proti školnímu řádu (např. hrubé chování vůči žákům, učitelům či jiným zaměstnancům školy, šikana v pokročilejším stádiu).

10 Spolupráce s rodiči

Seznámení s nekompromisním bojem školy proti šikaně pomocí informativního dopisu a při třídních schůzkách, web školy.

Rodiče jsou průběžně seznamováni s aktivitami ZŠ na webových stránkách školy.

Pravidelné schůzky s rodiči a možnost kontaktovat kohokoli z pedagogických pracovníků ve škole, konzultační hodiny.

11 Školní poradenské služby

Školní metodik prevence: Mgr. Hana Šebestová

hana.sebestova@zssvobodnedvory.cz

Výchovný poradce: Mgr. Hana Šebestová

hana.sebestova@zssvobodnedvory.cz

Konzultační hodiny: čtvrtek 7.15 – 7.45, dle domluvy

Telefon: 602 694 470

12 Spolupráce se specializovanými zařízeními

Instituce	Kontakt
Pedagogicko-psychologická poradna v Hradci Králové	Na Okrouhlíku 1371/30 Hradec Králové, 500 02 495 265 423
Magistrát města Hradec Králové: ústředna	420 495 707 111
OSPOD	vedoucí oddělení: Mgr. Světluše Kotrčová tel: +420 495 707 382 Svetluse.Kotrcova@mmhk.cz)
Městská policie	Oddělení prevence: 420 495 707 935, (927) eva.knezourova@mmhk.cz
Policie ČR - obvodní oddělení Policie ČR (HK) - prevence	974 526 651 Prevence: 606 742 320 (487), 974 526 207 krph.tisk.hk@pcr.cz
Metodik prevence při Pedagogicko-psychologické poradně v Hradci Králové	Mgr. Jitka Musilová metodik prevence PPP SPC KHK tel.: 495265423 email: j.musilova@pppkhk.cz
Dětský diagnostický ústav v Hradci Králové	Říčařova 277 503 01 Hradec Králové

	tel.:495211809 mobil:737819317 e-mail:ddu@ddu-hk.cz
Středisko výchovné péče	Návrat Brandlova 112 500 03, Hradec Králové tel.: 495 541 374 739 401 363 mail: info@svphk.cz Více zde: http://www.svphk.cz/
Školské poradenské pracoviště	Mozaika ZŠ Sever Lužická 1208 Hradec Králové 500 03 mobil: 606 613 450 pevná linka: 495 407 156 e-mail: spphk@seznam.cz www.mozaiakahk.cz
Krajský školský metodik prevence	Mgr. Jana Hrnčířová tel. 495 817 305

Spolupráce se specializovanými institucemi

Při předcházení případům šikany a při jejich řešení je důležitá spolupráce vedení školy, školního metodika prevence, výchovného poradce, event. školního psychologa, nebo zástupce školy s dalšími institucemi a orgány zejména:

- v resortu školství – s PPP, SPC (pedagogicko-psychologická poradna, speciálně pedagogické centrum), SVP (středisko výchovné péče),
- v resortu zdravotnictví – s pediatrií a odbornými lékaři, dětskými psychology, psychiatry a zařízeními, která poskytují odbornou poradenskou a terapeutickou péči, včetně individuální a rodinné terapie,
- v resortu sociální péče – s oddělením péče o rodinu a děti, s oddělením sociální prevence (možnost vstupovat do každého šetření, jednat s dalšími

www.zssvobodnedvory.cz, reditelna@zssvobodnedvory.cz, +420 495 436 033

IČ: 70886075, bankovní spojení: 27-2031280227/0100

zainteresovanými stranami, s rodinou), případně s NNO specializujícími se na prevenci a řešení šikany.

Legislativní rámec šikanování a spolupráce s ostatními institucemi při řešení šikany
(Příloha 6 - Legislativní rámec šikanování).

13 Vztahy se školami v okolí

Spolupráce se školami v Hradci Králové při prevenci a řešení šikany (Kluby ředitelů, setkání metodiků prevence)

16 Přílohy

- Č. 1: Přímé a nepřímé varovné signály šikanování
- Č. 2: Tři kroky kvalifikované pomoci
- Č. 3: Rozdíl mezi šikanováním a škádlením (Kolář, 2011)
- Č. 4: Stádia šikanování (Kolář, 2005, 2011)
- Č. 5: Základní formy šikany
- Č. 6: Legislativní rámec šikanování
- Č. 7: RTP Rámcový třídní program
- Č. 8: Literatura, odkazy, kontakty z oblasti školního šikanování
- Č. 9: Šikana zaměřená na učitele: jak ji předcházet a jak ji řešit

Příloha 1: Přímé a nepřímé varovné signály šikanování

Přímé varovné signály šikanování mohou být např.:

- Posměšné poznámky na adresu žáka, pokořující přezdívka, nadávky, ponižování, hrubé žerty na jeho účet.
- Kritika žáka, výtky na jeho adresu, zejména pronášené nepřátelským až nenávislným, nebo pohrdavým tónem.
- Nátlak na žáka, aby dával věcné nebo peněžní dary šikanujícímu nebo za něj platil.
- Příkazy, které žák dostává od jiných spolužáků, zejména pronášené panovačným tónem.
- Skutečnost, že se jim podřizuje.
- Nátlak na žáka k vykonávání nemorálních až trestných činů či k spoluúčasti na nich.
- Honění, strkání, šťouchání, rány, kopání, které třeba nejsou zvlášť silné, ale je nápadné, že je oběť neoplácí.
- Rvačky, v nichž jeden z účastníků je zřetelně slabší a snaží se uniknout.

Nepřímé varovné signály šikanování mohou být např.:

- Žák je o přestávkách často osamocený, ostatní o něj nejeví zájem, nemá kamarády.
- Při týmových sportech bývá jedinec volen do mužstva mezi posledními.
- Při přestávkách vyhledává blízkost učitelů.
- Má-li žák promluvit před třídou, je nejistý, ustrašený.
- Působí smutně, nešťastně, stísněně, mívá blízko k pláči.
- Stává se uzavřeným.
- Jeho školní prospěch se někdy náhle a nevysvětlitelně zhoršuje.
- Jeho věci jsou poškozené nebo znečištěné, případně rozházené.
- Zašpiněný nebo poškozený oděv.
- Stále postrádá nějaké své věci.
- Odmítá vysvětlit poškození a ztráty věcí nebo používá nepravděpodobné výmluvy,
- Mění svoji pravidelnou cestu do školy a ze školy.
- Začíná vyhledávat důvody pro absenci ve škole.

- Odřeniny, modřiny, škrábance nebo řezné rány, které nedovede uspokojivě vysvětlit.

Rodiče žáků by si měli všímát především těchto možných signálů šikanování:

- Za dítětem nepřicházejí domů spolužáci nebo jiní kamarádi.
- Dítě nemá kamaráda, s nímž by trávilo volný čas, s nímž by si telefonovalo apod.
- Dítě není zváno na návštěvu k jiným dětem.
- Nechuť jít ráno do školy (zvláště když dříve mělo dítě školu rádo). Dítě odkládá odchod z domova, případně je na něm možno i pozorovat strach.
- Ztráta chuti k jídlu.
- Dítě nechodí do školy a ze školy nejkratší cestou, případně střídá různé cesty, prosí dovoz či odvoz autem.
- Dítě chodí domů ze školy hladové (agresori mu berou svačinu nebo peníze na svačinu).
- Usíná s pláčem, má neklidný spánek, křičí ze snu, např. "Nechte mě!"
- Dítě ztrácí zájem o učení a schopnost soustředit se na ně.
- Dítě bývá doma smutné či apatické nebo se objevují výkyvy nálad.
- Zmínky o možné sebevraždě.
- Odmítá svěřit se s tím, co je trápí.
- Dítě žádá o peníze, přičemž udává nevěrohodné důvody (například opakovaně říká, že je ztratilo), případně doma krade peníze.
- Dítě nápadně často hlásí ztrátu osobních věcí.
- Dítě je neobvykle, nečekaně agresivní k sourozencům nebo jiným dětem, možná projevuje i zlobu vůči rodičům.
- Dítě si stěžuje na neurčité bolesti břicha nebo hlavy, možná ráno zvrací, snaží se zůstat doma.
- Své zdravotní obtíže může přehánět, případně i simulovat (manipulace s teploměrem apod.).
- Dítě se vyhýbá docházce do školy.
- Dítě se zdržuje doma více, než mělo ve zvyku.

Příloha 2: Tři kroky kvalifikované pomoci

1. První krok pomoci - Diferenciální diagnostika

Na úplném počátku, když se k nám dostanou signály o možném ubližování silnějšími slabším, musíme co nejrychleji vyhodnotit situaci a posoudit, zda se jedná o šikanu, či nikoliv. K tomu nám poslouží znalosti - Co je a co není šikanování. Při zhodnocování projevů násilí vždy posuďte, zda jsou přítomny znaky šikanování: ***záměrnost, opakování, samoučelnost agrese a nepoměr sil.***

Současně je potřeba udělat diferenciální diagnostiku. Prakticky to znamená: odlišit šikanování od čtyř typů škádlení. Rozlišujeme přátelské, divoké, neobratné a agresivní škádlení. Pro první nástřel diferenciální diagnózy nám pomůže znalost deseti hraničních kamenů mezi šikanováním a škádlením a vnější definice těchto fenoménů (**viz Příloha 3 - Rozdíly mezi šikanováním a škádlením**).

2. Druhý krok pomoci – Vnitřní diagnostika

Když víme, že se jedná o šikanu, potom se o ní musíme dozvědět co nejvíce, aby naše pomoc byla diferencovaná a cílená. Co v této diagnostice samotného šikanování sledujeme? ***Především se zaměřujeme na dvě základní kritéria. Jsou jimi posouzení šikany ze tří praktických pohledů a určení formy šikany. To nám poslouží pro určení základního směru léčby a nastavení hranic, kdy může šikanu řešit škola sama a kdy musí spolupracovat s odborníky specialisty ze školních servisních zařízení (PPP, SVP atd.) a odborníky ze státních i nestátních institucí (OSPOD, policie apod.)***

Hrubou vnitřní diagnostiku šikanování – posouzení dvou základních kritérií je potřeba udělat ve všech případech. Tedy i tehdy, když nejsme odborníci specialisté. Potřebujeme posoudit, zda konkrétní případ šikany zvládneme sami nebo potřebujeme pomoc zvenku.

a) První kritérium – posouzení šikany ze tří praktických pohledů

Při vlastní diagnostice šikany potřebujeme zkoumat tento fenomén ze tří praktických pohledů - jako nemocné chování, závislost a poruchu vztahů ve skupině.

Mapování šikany jako nemocného chování

Zkoumání vnějšího obrazu šikanování jsme již provedli z větší části při diferenciální diagnostice (viz první krok). Vnější pohled vyjádřený definicí spolu s našimi znalostmi o škádlení nám pomohl posoudit, zda se jedná o šikanu či nikoliv. Konkrétní vnější projevy šikanování mají význam pro léčbu. Například v případě přítomnosti vážného násilí – fyzického poranění oběti nelze zpravidla indikovat léčbu usmíření, i když jde o počáteční stadium šikany.

Mapování šikany jako poruchy vztahů

Druhý pohled, který musíme při diagnostice šikany uplatnit, je sociálně psychologický. Jde hlavně o hrubé odhadnutí, zda jde o počáteční (1., 2. a 3.) nebo pokročilé (4. a 5.) stadium šikany (podrobněji viz **Příloha 4 – Zkrácený popis stadií šikanování**).

Tato diagnostika závažnosti šikany má více důvodů. Existuje zásadní rozdíl ve vyšetřování a dílčí léčbě u počátečního a u pokročilého stadia šikanování. Organizovaná stadia jsou obtížněji ovlivnitelná než stadia rozptýlená. Dále - celková léčba má svoje zvláštnosti pro každé stadium. Kromě toho stadia určují možnosti jednotlivých typů odborníků. Jestliže jsem odborník prvního kontaktu, tak řeším počáteční šikany a ty pokročilé přenechávám specialistům. Přítomnost psychické šikany nás vede k opatrnosti při diagnostice a k respektování jejich komplikací při léčbě.

Mapování šikany jako závislosti

Naše poslední uchopení šikany je psychodynamické. Zde posoudíme vzájemné vazby mezi agresory a oběťmi. V případě přítomnosti závislosti odhadneme její intenzitu. Je to užitečné pro vedení vyšetřování, výběr nástrojů diagnostiky a léčby.

b) Druhé základní kritérium – Určení formy šikany

Další nezbytnou informací, kterou potřebujeme pro vnitřní zmapování šikany, jsou poznatky o jejích formách. Jde o to, abychom určili, o jakou základní formu jde, a posoudili, zda se jedná o neobvyklou formu šikany. Často se jedná o více vnějších obrazů. Rozlišujeme šest skupin elementárních podob podle typu agrese (sem patří i specifická forma psychické šikany – kyberšikana), věku a typu školy, genderu, způsobu řízení školy a specifických vzdělávacích potřeb aktérů šikanováním (podrobněji viz **Příloha 5- Základní formy šikany**). V případě, že zaregistrujeme

neobvyklou (nestandardní) formu, musíme znát její specifika. Základní formy šikany souvisí bezprostředně s léčbou. Potřebujeme znát minimálně největší obtíže pro jejich odhalování a nápravu. Neobvyklé formy šikanování potom vyžadují menší či větší doladění základního postupu.

Stanovení konkrétní diagnózy a volba postupu

Na podkladě získaných informací ve dvou uvedených základních kritériích načrtne hrubou diagnózu.

3. Třetí krok pomoci – určení typu scénáře pro základní směr léčby

(co zvládne škola sama a kdy potřebuje pomoc zvenku)

Vyhodnocení hrubé diagnózy provedeme následovně. Základním kritériem je zjištění, zda jde o šikanu počáteční v 1., 2. a 3. stadiu nebo pokročilou ve 4. a 5. stadiu. (Jednotlivá stadia jsou blíže popsána v **Příloze 4 – Stadia šikanování.**)

Když tato dvě klíčová kritéria - stadium a formu šikany vyhodnotíme, tak k výsledkům přiřadíme jedno ze dvou typů řešení - první pomoc nebo celkovou léčbu. Scénáře nám ukazují základní směr řešení a nastavují hranici, zda konkrétní případ může škola řešit sama nebo potřebuje spolupracovat s odborníky.

Základní mapa šikany

1) Stadia

Rozlišíme počáteční (1., 2. a 3.) a pokročilé (4. a 5.) stadium šikanování.

2) Forma šikany

Určíme, zda se jedná o běžnou nebo komplikovanou šikanu.

Do komplikované šikany zařadíme především neobvyklé formy šikany. Dále sem zahrneme základní formy šikany, se kterými nemáme zkušenosti. Patří sem rovněž šikany s rozvinutým zakrývajícím a protiúždravným systémem. Vážnou komplikací je intenzivnější závislostní vztah mezi oběťmi a agresory a vážnější dopady šikany na oběť - například známky úzkostné poruchy.

3) Úroveň cíle léčby

Zvolíme ze dvou úrovní léčby: a) První pomoc čili symptomatickou léčbu, která rychle a bezpečně zastavuje šikanu, b) Celkovou léčbu, čili kauzální léčbu na úrovni školy, která dlouhodoběji pracuje se vztahy v celé třídě.

Příloha 3: Rozdíly mezi šikanováním a škádlením (Kolář, 2011)

ŠKÁDLENÍ	ŠIKANOVÁNÍ
Definice: Škádlení patří k rovnocenným, kamarádkým nebo partnerským vztahům. Chápáno je jako projev přátelství. Za škádlení se považuje žertování (popichování, zlobení) za účelem dobré nálady a není v něm vítěz ani poražený.	Definice: Šikanování patří do násilných a závislostních vztahů. Za šikanování se považuje, když jeden nebo více žáků úmyslně a opakovaně ubližuje druhým. Znamená to, že dítěti někdo, komu se nemůže ubránit, dělá, co je mu nepříjemné, co ho ponižuje nebo to prostě bolí.
1. Záměr: Vzájemná legrace, radost a dobrá nálada.	Záměr: Ublížit, zranit a ponížit.
2. Motiv: Náklonnost, sblížení, seznamování, zájem o druhé. Rozpouštění napětí ve třídě a navozování uvolněné a pohodové atmosféry. Zodolňování, zmužnění.	Motiv: Základní tandem - moc a krutost. Další motivy překonávání samoty, zabíjení nudy, zvědavost ala Mengele, žárlivost, předcházení vlastnímu týrání, vykonání něčeho velkého...
3. Postoj: Respekt k druhému a sebeúcta.	Postoj: Devalvace, znevážení druhého
4. Citlivost: Vcítění se do druhých.	Citlivost: Tvrdost a nelítostnost.
5. Zranitelnost: Dítě není zvýšeně zranitelné a přecitlivělé.	Zranitelnost: Bezbrannost, oběť se neumí, nemůže či nechce bránit.
6. Hranice: Obě strany mají možnost obhájit své osobní teritorium. Vzájemné vnímání a respektování verbálních i neverbálních limitů. Při divočejším škádlení žádný nepoužije své plné síly nebo silnější mírní své akce.	Hranice: Prolamování hranic, „znásilňování“ druhého. Silnější strana nebere ohled na slabšího. Oběť dává najevo, že je jí to nepříjemné, útočníci pokračují dál. Někdy sadomasochistická interakce.
7. Právo a svoboda: Rovnoprávnost účastníků. Dítě se může bránit a škádlení opřevovat, případně ho může zastavit a vystoupit z něho.	Právo a svoboda: Bezpráví. Pokud se dítě brání nebo dokonce „legraci“ oplátí je tvrdě ztrestáno!
8. Důstojnost: Zachování důstojnosti. Dítě nemá pocit	Důstojnost: Ponížení lidské důstojnosti. Dítě je zesměšňováno a ponižováno.

ponížení. Necítí se trapně a uboze.	
9. Emoční stav: Radost, vzrušení ze hry, lehké naštvání. I nepříjemné! Ale ne bezmoc.	Emoční stav: Bezmoc! Strach, stud, bolest. Nepříjemné a bolestivé prožívání útoku.
10. Dopad: Podpora sebehodnoty, pozitivní nálada.	Dopad: Pochybnosti o sobě, nedostatek důvěry, úzkost, deprese. Dítě má strach ze školy.

Příloha 4: Stádia šikanování (Kolář, 2011)

Školní šikanování je nemoc skupinové demokracie a má svůj zákonitý vnitřní vývoj. ***První stádium se v podstatě odehrává v jakékoliv skupině. Všude je někdo neoblíbený nebo nevlivný, na jehož úkor je prima si dělat „legrácky“. Pak to ale jde dál, skupina si najde jakéhosi otloukánka. Třetí stádium je už klíčové, kdy se vydělí jádro útočníků a systematicky začne šikanovat nejvhodnější oběti. Do této chvíle lze věci jasně řešit. Následně ale dojde k bodu zlomu, kdy se šikanování stane nepsaným zákonem i pro opravdu slušné děti a celé skupina se stává krutou. V pátém stadiu – totalitě – se stane šikanování skupinovým programem.***

První stádium: Zrod ostrakismu

Jde o mírné, převážně psychické formy násilí, kdy se okrajový člen skupiny necítí dobře. Je neoblíben a není uznáván. Ostatní ho více či méně odmítají, nebaví se s ním, pomlouvají ho, spřádají proti němu intriky, dělají na jeho účet „drobné“ legrácky apod. Tato situace je již zárodečnou podobou šikanování a obsahuje riziko dalšího negativního vývoje.

Druhé stádium: Fyzická agrese a přitvrzování manipulace

V zátěžových situacích, kdy ve skupině stoupá napětí, začnou ostrakizovaní žáci sloužit jako hromosvod. Spolužáci si na nich odreagovávají nepříjemné pocity například z očekávané těžké písemné práce, z konfliktu s učitelem nebo prostě jen z toho, že chození do školy je obtěžuje. Manipulace se přitvrzuje a objevuje se zprvu ponejvíce subtilní fyzická agrese.

Třetí stádium (klíčový moment): Vytvoření jádra

Vytváří se skupina agresorů, úderné jádro. Tito šířitelé „viru“ začnou spolupracovat a systematicky, nikoliv již pouze náhodně, šikanovat nejvhodnější oběti. V počátku se stávají jejich oběťmi ti, kteří jsou už osvědčeným objektem ostrakizování. Jde o žáky, kteří jsou v hierarchii nejnižší, tedy ti „slabí“.

Čtvrté stadium: Většina přijímá normy

Normy agresorů jsou přijaty většinou a stanou se nepsaným zákonem. V této době získává neformální tlak ke konformitě novou dynamiku a málokdo se mu dokáže postavit. U členů „virem“ přemožené skupiny dochází k vytvoření jakési alternativní identity, která je zcela poplatná vůdcům. I mírní a ukáznění žáci se začnou chovat krutě – aktivně se účastní týrání spolužáka a prožívají při tom uspokojení.

Páté stadium: Totalita neboli dokonalá šikana

Násilí jako normu přijímají všichni členové třídy. Šikanování se stává skupinovým programem. Obrazně řečeno nastává éra „vykořisťování“. Žáci jsou rozděleni na dvě sorty lidí, které jsem pro přehlednost označil jako „otrokáře“ a „otroky“. Jedni mají všechna práva, ti druhí nemají práva žádná.

Příloha 5: Základní formy šikany (Kolář, 2011)

Šikana podle typu agrese – prostředku týrání	fyzická, psychická a smíšená šikana, kyberšikana – jako specifická forma psychické šikany
Šikana podle věku a typu školy	šikana mezi předškoláky, žáky prvního stupně a druhého stupně, uční, gymnazisty..., šikana mezi vysokoškoláky
Šikana z genderového hlediska	chlapecká a dívčí šikana, homofobní šikana, šikana chlapců vůči děvčatům, šikana dívek vůči chlapcům
Šikana odehrávající se ve školách s různým způsobem řízení	na jedné straně škola s demokratickým vedením a na druhé straně škola, případně výchovný ústav, kde je tvrdý hierarchicko-autoritativní systém
Šikana podle speciálních vzdělávacích potřeb aktérů	šikana neslyšících, nevidomých, tělesně postižených, mentálně retardovaných žáků apod.

Příloha 6: Legislativní rámec šikanování

Zákony a legislativní materiály, které mají vztah k řešení šikanování

- Zákon č.561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání, ve znění pozdějších předpisů (školský zákon), řeší práva a povinnosti školy, žáků a studentů a jejich zákonných zástupců.
- Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, se zabývá problémy dětí, které jsou nějakým způsobem ohrožené.
- Zákon č. 200/1990 Sb., o přestupcích, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.
- Národní strategie primární prevence rizikového chování dětí a mládeže na období 2019- 2027 [online]. Praha: MŠMT, 2019 [cit. 2019 – 09 - 01].

Dostupný na:

http://www.msmt.cz/uploads/narodni_strategie_primarni_prevence_2019_27.pdf

- Metodický pokyn Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy k řešení šikanování ve školách a školských zařízeních (č.j. MŠMT-21149/2016)

Šikanování z hlediska práva (Choděra, 2005, 2011, in Kolář, 2005, 2011)

V právní praxi bývá pojem šikana používán jako synonymum pro „úmyslné jednání, které je namířeno proti jinému subjektu, a které útočí na jeho důstojnost". Z hlediska výkladu pojmu šikanování není důležité, zda k němu dochází slovními útoky, fyzickou formou, nebo hrozbou násilí. Rozhodující je, kdy se tak děje úmyslně. Šikana není sama o sobě ještě protiprávním jednáním. Z hlediska zákona se zejména u počátečních stadií šikanování o přestupek nebo dokonce o trestný čin nejedná. Nicméně některé její projevy hlavně u pokročilých šikan jsou jednoznačně protiprávním jednáním.

Šikana – naplnění skutkové podstaty řady trestných činů

Šikana bývá postihována podle ustanovení trestního zákona, neboť v souvislosti s ní často dochází k páčání trestných činů proti svobodě a lidské důstojnosti.

Trestné činy, které se často váží k šikanování:

- trestný čin omezování osobní svobody

- trestný čin vydírání
- trestný čin vzbuzení důvodné obavy
- trestný čin loupeže
- trestný čin ublížení na zdraví
- trestný čin poškozování cizí věci
- trestný čin znásilnění či pohlavního zneužívání

Podmínky trestní postižitelnosti pachatelů šikany

- pachatel se dopustil jednání, které splňuje znaky konkrétního trestného činu tak, jak jsou vymezeny v trestním zákoně
- musí být prokázán úmysl pachatele dopustit se takového jednání a míra společenské nebezpečnosti
- jeho jednání dosahuje intenzity uvedené v zákoně

K tomu, aby byl pachatel postižen, musí být starší 15 let (15-18 let mladiství). K trestní odpovědnosti mladších 15 let nedochází, neznamená to však, že nemohou být postiženi jinak, případně mohou být postiženi rodiče.

Nezletilý pachatel může být postižen nařízením ústavní výchovy, může nad ním být stanoven dohled

Pokud jde o trestní sazby, je v případě šikany možný i jednočinný skutek, tzn. že jedno jednání může být kvalifikováno jako více trestných činů.

Pokud k šikanování došlo v průběhu vyučování, nese plnou odpovědnost škola. Prokáže-li se zanedbání ředitele školy nebo některého pedagoga, může být právně nebo pracovněprávně potrestán. Na školském zařízení lze v oprávněných případech požadovat i náhradu škody vzniklé v důsledku šikany. A to jak náhradu na věcech, tak na zdraví, včetně způsobené psychické újmy.

Pokud dítě v důsledku šikany nemohlo např. docházet do školy (vyšší stupeň šikany), nese školské zařízení odpovědnost i za škody vzniklé rodičům dítěte v důsledku např. uvolnění ze zaměstnání, zajištění hlídání dítěte, zajištění doprovodu do a ze školy apod.

Kdy se obrátit na policii?

Pokud se domníváte, že šikana již nabyla takového rozsahu a takové podoby, aby bylo možné kvalifikovat ji jako přestupek, nebo že případně byla naplněná skutková podstata trestného činu. Není nutné, abyste sami přesně rozhodli, o kterou z uvedených dvou možností jde. Na policii ČR se obraťte i v případě podezření na jednu z nich.

Odpovědnost školy chránit děti před šikanou

(1) Škola má jednoznačnou odpovědnost za děti a žáky. V souladu s ustanovením § 29 zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů, jsou školy a školská zařízení povinny zajišťovat bezpečnost a ochranu zdraví dětí, žáků a studentů v průběhu všech vzdělávacích a souvisejících aktivit a současně vytvářet podmínky pro jejich zdravý vývoj a pro předcházení vzniku rizikového chování (sociálně patologických jevů). Z tohoto důvodu pedagogický pracovník šikanování mezi žáky předchází, jeho projevy neprodleně řeší a každé jeho oběti poskytne okamžitou pomoc.

(2) Škola má ohlašovací povinnost při výskytu šikany v následujících případech:

- dojde-li v souvislosti se šikanou k jednání, které by mohlo naplňovat znaky přestupku nebo trestného činu, obrací se škola na Policii ČR. Trestní oznámení je možné podat také na státní zastupitelství;
- dojde-li k šikaně v průběhu vyučování, s ním souvisejících činností anebo poskytování školských služeb, má škola povinnost tuto skutečnost oznámit zákonnému zástupci jak žáka, který byl útočníkem, tak žáka, který byl obětí. Tato povinnost vyplývá ze školského zákona (§ 21 odst. 2 školského zákona, dle něhož mají zákonní zástupci dětí a nezletilých žáků právo mj. na informace o průběhu a výsledcích vzdělávání dítěte či žáka a právo vyjadřovat se ke všem rozhodnutím týkajícím se podstatných záležitostí jejich vzdělávání). Skutečnost, že dítě někoho šikanovalo nebo bylo šikanováno, lze chápat jako významnou skutečnost, která v průběhu vzdělávání nastala;

- škola ohlašuje orgánu sociálně právní ochrany dětí takové skutečnosti, které nasvědčují tomu, že dítě je v ohrožení buď proto, že ho ohrožuje někdo jiný nebo proto, že se ohrožuje svým chováním samo (viz § 6, 7 a 10 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů); v případě šikany se jedná o všechny případy, které škola oznámila policejnímu orgánu nebo státnímu zástupci a dále případy, které výše uvedeným nebyly oznámeny i přesto, že se stalo něco závažného, protože nebyl zákonný důvod.

(3) Z hlediska zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „TZ“), může šikanování žáků naplňovat skutkovou podstatu trestných činů či provinění (dále jen „trestných činů“). Proviněním se rozumí trestný čin spáchaný mladistvým - § 6 zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a

o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), vydírání § 175 TZ, omezování osobní svobody § 171 TZ, zbavení osobní svobody § 170 TZ, útisku § 177 TZ, těžkého ublížení na zdraví podle § 145, ublížení na zdraví § 146 TZ, § 146a TZ, vraždy § 140 TZ, loupeže § 173 TZ, krádeže § 205 TZ, násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci § 352 TZ, poškození cizí věci § 228 TZ, znásilnění § 185 TZ, kuplířství § 189 TZ, pohlavního zneužití § 187 TZ, apod. + nebezpečné vyhrožování § 353 TZ, nebezpečné pronásledování § 354 TZ, mučení a jiného nelidského a krutého zacházení § 149 TZ.

(4) Trestné činy ve vztahu ke kyberšikaně

Kyberšikana obdobně jako školní šikana sice není sama o sobě trestným činem ani přestupkem, ale její projevy mohou naplňovat skutkovou podstatu např. těchto trestných činů:

- nebezpečné pronásledování (stalking, § 354 TZ) – např. dlouhodobě opakované pokusy kontaktovat všemi dostupnými prostředky oběť, která proto pociťuje důvodné obavy o život nebo zdraví své či svých blízkých;
- účast na sebevraždě (§ 144 TZ) – např. zaslání SMS oběti s úmyslem vyvolat u ní rozhodnutí k sebevraždě;

- porušení tajemství dopravovaných zpráv (§ 182 TZ) – např. „odposlech“ odesílaného e-mailu;
- porušení tajemství listin a jiných dokumentů uchovávaných v soukromí (§ 183 TZ), např. zveřejnění fotografií z telefonu oběti;
- pomluva (§ 184 TZ) – např. vytvoření webových stránek zesměšňujících oběť.

(5) Pedagogický pracovník, kterému bude znám případ šikanování a nepřijme v tomto ohledu žádné opatření, se vystavuje riziku trestního postihu pro neoznámení, případně nepřekažení trestného činu (§ 367 TZ). V úvahu přicházejí i další trestné činy jako např. nadřizování (§ 366 TZ) či schvalování trestného činu (§365 TZ), v krajním případě i podněcování (§ 364 TZ).

Příloha 7: RTP Rámcový třídní program

1. Informace

Informace o problému ve třídě můžeme získat z různých zdrojů (rodiče, jiné oznámení škoře, vlastní pozorování). Máme-li informace o narušených vztazích (šikanování), nahlásíme vše ŠMP a VP, kteří společně zvolí strategii řešení.

JE NUTNO CHRÁNIT ZDROJ INFORMACÍ!!!

2. Odhad závažnosti

Pro řešení je nutné určit závažnost onemocnění třídního kolektivu: počáteční stadium, pokročilé stadium, neobvyklá forma šikany.

Od tohoto se odvíjí skutečnost, zda problém vyřešíme sami, nebo pomocí konzultace s odborníkem, anebo problém již patří odborníkům.

3. Techniky mapující klima ve třídě

Klima třídy se dá určit podle technik cílených na tuto problematiku. Výběr technik záleží na pedagogovi, který mapování provádí.

4. Sociometrie

Sociometrické šetření slouží ke zmapování situace ve skupině a to prostřednictvím měření sociálních vztahů uvnitř skupiny, kde se členové bezprostředně znají. Šetření provádí ŠMP, VP, nebo školní psycholog.

5. Práce se třídou

Pro práci se třídou je vhodné využití komunitního kruhu, který provádí ŠMP, VP, TU.

(Komunitní kruh – jednoduchá metoda sloužící k pojmenování problémů ve třídním klimatu a k nastavení pravidel (je nutná zpětná vazba).

6. Závěrečná zpráva

Závěrečnou zprávu vypracovává ŠMP, VP, školní psycholog. Zpráva je důvěrná, obsahuje závěr šetření a doporučení pro ozdravení, možná rizika.

7. Informování pedagogů

- seznámení pedagogického sboru s problémem
- popis dění ve třídě
- společné kroky k řešení
- role pedagoga v problému

8. Schůzka s rodiči v případě závažnějších forem šikany

Písemnou formou vedení školy vyzve zákonné zástupce agresora i oběti k návštěvě školy. Svolá „mimořádnou“ schůzku všech rodičů.

Účast na schůzce TU, VP, ŠMP, ředitelka školy.

Seznámení rodičů s problémem (obecně) ne jmenovitě!

Pokud má zákonný zástupce zájem o konkrétní jména, jednáme s ním vždy individuálně.

9. Výchovná komise

Zákonní zástupci problémových žáků jsou na výchovné komise zváni písemně.

Struktura výchovné komise se liší pro agresora a pro oběť.

10. Práce se třídou

Pracuje se na ozdravení třídy.

Nastaví se nová funkční pravidla třídy.

Třídnické hodiny pravidelně jednou za 14 dní, v rámci těchto hodin probíhá intenzivní práce se třídou.

Dbáme na bezpečné klima, sledování třídy.

Dodržujeme kamarádské vztahy (spolupráce učitel + žáci).

Jednotné a důsledné vystupování pedagogů ve třídě.

Pořádáme školní výlety a adaptační akce pro stmelení kolektivu.

Příloha 8 : Literatura, odkazy, kontakty z oblasti školního šikanování

- Bendl, S.: Prevence a řešení šikany ve škole. Praha: ISV, 2003.
- Braun, R.: Diagnostika školní třídy. Skupinová práce se třídou. Praha: IPPP ČR, 2008.
- Čapek, R.: Třídní klima a školní klima. Praha: GradaPublishing, 2010.
- Grecmanová, H.: Klima školy. Olomouc: Hanex, 2008.
- Janošová, P., Kollerová, L., Záborská, K., Kressa, J., Dědová, M. (2016). Psychologie školní šikany [Psychology of the school bullying] Praha: Grada.
- Kavalír, A. (Eds.). (2009). Kyberšikana a její prevence – příručka pro učitele. Plzeň: Dragon press s.r.o.
- Kolář, M. (2013): Výcvik odborníků v léčbě šikany. Praha: Pražská vysoká škola psychosociálních studií.
- Kolář M. (2011). Nová cesta k léčbě šikany. Praha: Portál. Kolář, M. (2001, 2005). Bolest šikanování. Praha: Portál.
- Kolář, M. (2000, 1997). Skrytý svět šikanování ve školách. Praha: Portál.
- Kopecký, K., Krejčí, V. (2010). Rizika virtuální komunikace. (Příručka pro učitele.) Olomouc: Net Kopecký, K. Úvod do problematiky kyberšikany páchané na učitelích. Internetový portál E-Bezpečí [online]. 2016 [vid. 23. únor 2016]. Dostupné z: <http://www.ebezpeci.cz/index.php/temata/kyberikana/1120-kybersikana-ucitelu-vyzkum-Univerzity>. [cit. 2. 12. 2012] <http://www.e-nebezpeci.cz/index.php/ke-stazeni>
- Krejčí, V. (2010). Kyberšikana – kybernetická šikana. Olomouc: E-Bezpečí. [cit. 2. 12. 2012] Dostupný z WWW – <http://www.e-nebezpeci.cz/index.php/ke-stazeni/materialypro-studium-studie-atd>
- Krejčí, V. Pravidla bezpečného používání internetu pro rodiče. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2016. Dostupné z: http://e-bezpeci.cz/index.php/ke-stazeni/doc_download/74-pravidla-bezpeneho-chovanina-internetu-pro-rodie-2015
- Lašek, J.: Sociálně psychologické klima školních tříd a školy. Hradec Králové: Gaudeamus, 2001.
- Mareš, J.: Dotazník sociálního klimatu školní třídy. Praha: IPPP, 1998
- Mareš, J.: Přehled kvantitativních metod pro diagnostiku psychosociálního klimatu školy I. in: JEŽEK, S. (ed.): Psychosociální klima školy II. Brno: MSD, 2004.

Mareš, J.: Přehled kvantitativních metod pro diagnostiku psychosociálního klimatu školy II. in: JEŽEK, S. (ed.): Psychosociální klima školy III. Brno: MSD, 2005. Mareš, J. Diagnostika sociálního klimatu školy. In Ježek, S. (ed.), Psychosociální klima školy I. Brno: MSD 2003.

Mertin, V., Krejčová, L.: Metody a postupy poznávání žáka: pedagogická diagnostika. 1.vyd.Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012

Miovský, M., Skácelová, L., Zapletalová, J., Novák, P., Barták, M., Bártík, P. et al. (2015). Prevence rizikového chování ve školství (2nd ed.). Praha: Klinika adiktologie 1. LF UK a VFN v Praze v Nakladatelství Lidové noviny.

Miovský, M., Adámková, T., Barták, M., Čablová, L., Čech, T., Doležalová, P. et al. (2015). Výkladový slovník základních pojmů školské prevence rizikového chování (2nd ed.). Praha: Klinika adiktologie 1. LF UK a VFN v Praze v Nakladatelství Lidové noviny.

Miovský, M., Aujezká, A., Burešová, I., Čablová, L., Červenková, E., Jírová Exnerová, M. et al. (2015). Programy a intervence školské prevence rizikového chování v praxi (2nd ed.). Praha: Klinika adiktologie 1. LF UK a VFN v Praze v Nakladatelství Lidové noviny.

Webové stránky s tematikou šikany

Web Minimalizace šikany, www.minimalizacesikany.cz

(poradna, publikace, letáky ke stažení apod.)

Společenství proti šikaně, www.sikana.org

Internet poradna, www.internetporadna.cz

Sdružení Linka bezpečí (116 111), www.linkabezpeci.cz

Veřejný ochránce práv, www.ochrance.cz.

Amnesty International ČR, www.amnesty.cz

E-Nebezpečí pro učitele, www.e-nebezpeci.cz

Národní centrum bezpečnějšího internetu, www.ncbi.cz

Portál E-Bezpečí, www.e-bezpeci.cz

Online poradna projektu E-Bezpečí, www.napisnam.cz

Kontaktní centrum, které přijímá hlášení, týkající se nezákonného a nevhodného obsahu internetu, www.Horka-linka.cz

Vyhledávací aplikace certifikovaných primárně preventivních programů také v oblasti
šikany: <http://www.nuv.cz/t/pracoviste-pro-certifikace/poskytovatele>

Příloha 9: Šikana zaměřená na učitele: jak ji předcházet a jak ji řešit

(1) Šikana zaměřená na učitele ze strany žáků musí být chápána jako celostní a multidimenzionální problém, který se týká všech členů školy. Není pouze výsledkem osobnostních charakteristik učitele nebo jeho sociálních či pedagogických kompetencí, jak bývá někdy interpretována. Neměla by být proto v žádném případě považována za individuální záležitost konkrétního pedagoga, kterou by si měl vyřešit sám. Odpovědnost za prevenci a řešení šikany nese vedení školy, potažmo také zřizovatel.

(2) Šikana zaměřená na učitele je specifická tím, že dojde k narušení jasně definovaných rolí (učitel × žák) a **žák/student se dostane do pozice větší moci než pedagog, bez ohledu na formálně vyšší moc a autoritu učitele**. Tato forma šikany je tedy charakteristická tím, že strana s nižším statusem a nižší mírou formálně přidělené moci ubližuje straně s vyšším statusem a formální autoritou.

(3) Šikana zaměřená na učitele se nejčastěji odehrává ve škole – ve třídách a na chodbách, nicméně může se odehrávat také mimo školu ve veřejných prostorech, v místě bydliště pedagoga nebo v kyberprostoru.

(4) **Je zapotřebí mít na paměti, že šikanou může trpět i vysoce zkušený a kompetentní pedagog**, který dobře zná svůj předmět, ovládá třídní management a má dobré pedagogické schopnosti. Ani takový pedagog nemusí disponovat kapacitou zamezit některým šikanujícím projevům vůči sobě. Pedagog může vnímat situaci, kdy je šikanován žáky, jako stigma a pociťuje stud a selhání, což mu zároveň často brání vyhledat pomoc u kolegů, vedení školy nebo ve svém okolí. V řešení situace pak pedagoga také oslabuje obecně zažitý mylný názor, že kompetentní pedagogové problém s udržováním kontroly ve třídě nemají. Učitelé se tak mohou ocitnout v paradoxní situaci, ve které jsou činěni zodpovědnými za násilí, které je namířeno proti nim samotným. Je zapotřebí, aby škola vytvořila bezpečné prostředí a atmosféru důvěry, ve kterém bude tento druh rizika – šikana učitele – uznán a budou nastaveny mechanismy a postupy (krizový plán) k ochraně pedagogů a k účinné prevenci a řešení takového chování, se kterými budou všichni žáci, pedagogové a zákonní zástupci seznámeni.

(5) Agresivní chování s cílem ublížit učiteli ze strany vedení (nejčastěji jako *bossing*), kolegů (nejčastěji jako *mobbing*), podřízených kolegů (nejčastěji jako *staffing*), nebo

šikana ze strany zákonných zástupců nebude předmětem tohoto metodického pokynu, protože postrádá aspekt rizikového chování žáků. Tyto formy šikany patří do pracovněprávní problematiky a postupy řešení vymezuje zákoník práce, případně trestní zákoník či občanský zákoník. Jejich výskyt však zvyšuje pravděpodobnost pro výskyt *šikany mezi žáky* a také *šikany zaměřené na učitele* (viz Příloha č. 2 *Rizikové a protektivní faktory*) a jejich prevence a včasné a vhodné řešení musí být akcentovanou součástí vytváření bezpečného prostředí každé školy.

(6) Specifika pro prevenci šikany zaměřené na učitele

Pro prevenci šikany zaměřené na učitele platí doporučení pro vytváření a udržování bezpečné školy uvedené v Čl. 3 tohoto metodického pokynu. Pravděpodobnost výskytu šikany zaměřené na učitele dále snižuje:

- Prevence stojí na celoškolním přístupu, který akcentuje dobré sociální klima, připouští riziko výskytu šikany učitele ve škole, otevřeně takové chování odmítá a realizuje prevenci případně intervenci, pokud k výskytu dojde. Uvědomění si rizika a jeho deklarace může významně snížit rozvoj šikany.
- Vedení školy vyjadřuje pedagogům podporu, oceňuje jejich práci, vytváří atmosféru důvěry, podporuje spolupráci v pedagogickém sboru a zastává nekonfliktní způsob řešení problémů.
- Škola má jasně stanovený způsob, jakým mají pedagogové podezření na šikanu své osoby nebo kolegy, nebo oznámení o šikaně podat, komu a jak s tím bude nakládáno.
- Pedagog nastavuje a uplatňuje jasná pravidla ve třídě; na konflikt nebo nerespektování reaguje včas, pracuje s pravidly v chování a používá stanovené důsledky jejich nerespektování konzistentně; vyhýbá se řešení konfliktu a konfrontací ze strany žáka před celou třídou, usměrňuje řešení na individuální konzultaci; vyhýbá se konfrontačnímu tónu.
- Pedagog posiluje zapojení žáků/studentů do výuky, dává jim na výběr, činí úkoly a výuku pro žáky/studenty zajímavými, propojuje výuku s běžným životem a potřebami žáků; jeho výklad a očekávání jsou pro žáky srozumitelné, odpovídají obtížnosti, kterou mohou zvládnout apod.
- Očekává úspěch u všech žáků a podporuje je, dává žákům zpětnou vazbu k tomu, co udělali dobře, staví na silných stránkách žáků.

- Nezpůsobuje ponížení nebo zesměšnění žáka před třídou; při hodnocení žáka zachovává jeho důstojnost.
- Všímá si změn v náladě, emocích a v chování žáků a včas na ně reaguje.
- Problémy neřeší sám, ale ve spolupráci se školním poradenským pracovištěm, případně s vedením školy.
- Všímá si prosociálního a kooperativního chování žáků a oceňuje je; podporuje kooperaci mezi žáky a prostředím, kde se každý žák/student cítí přijatý.

(7) Specifika pro řešení šikany zaměřené na učitele

Pro řešení šikany zaměřené na učitele platí doporučení uvedené v Čl. 4 tohoto metodického pokynu. Dále je důležité respektovat tyto zásady:

- Pedagog, který čelí šikaně ze strany žáků, je v dané situaci v pozici oběti, která by neměla zůstat v situaci sama, ale měla by vyhledat pomoc ostatních. Nelze očekávat, že situaci, kterou lze klasifikovat jako šikanu, vyřeší pedagog v pozici oběti sám. Proto je zapotřebí, aby tuto skutečnost škola neočekávala a nevyžadovala. Naopak je zapotřebí, aby podporovala své pedagogy k vyhledání pomoci, zajistila bezpečí pro pedagoga a řešila vzniklou situaci se žáky, rodiči a ostatními pedagogy.
- Škola musí mít připravený krizový plán, ve kterém bude specifikováno, jak se v situaci naplnění tohoto rizika zachová, jakou roli a možnosti řešení krizové situace má sám pedagog, jakou roli vedení školy, školní poradenské pracoviště apod. Plán rovněž zahrnuje pokyny pro zajištění bezpečí pro ohroženého pedagoga a žáky.
- V případě bezprostředního ohrožení pedagoga žákem/žáky se pedagog řídí krizovým plánem školy. Pokud je tento plán nedostatečný, zajistí si pedagog pro sebe bezpečí (odejde ze třídy, přivolá si pomoc apod.) a požádá o spolupráci jiného kolegu nebo vedení školy pro zajištění dohledu ve třídě, případně izolaci agresora a zajištění bezpečí pro ostatní žáky ve třídě vyžaduje-li to situace.
- Je zapotřebí, aby pedagog sám, jeho kolegové i vedení školy porozuměli tomu, že pedagog byl vystaven traumatickému zážitku. Tento zážitek může být bolestným i pro svědky (kolegy nebo žáky ve třídě). Je proto zapotřebí dovolit si čas na zpracování šoku, neobviňovat se, vyhledat si pro sebe sociální podporu od kolegů, přátel, rodiny, monitorovat u sebe znaky stresu,

kteřé se mohou objevit i později (např. problémy se spánkem, pozorností, úzkostí, zvýšená citlivost, nechut' k jídlu nebo naopak) a případně vyhledat pro sebe odbornou pomoc.

- Šikana pedagoga bývá často spojena s šikanou mezi žáky. Škola zajistí posouzení sociálních vztahů ve třídě a na základě výsledků nastaví odpovídající řešení.
- Pro třídu, ve které se šikana odehrávala, zajistí škola intervenční program k řešení šikany za účelem znovunastolení bezpečí ve třídě (jedná se o program selektivní nebo indikované primární prevence, nikoli všeobecné prevence).
- Stejně jako u šikany mezi žáky i zde je potřeba, aby po takové situaci škola revidovala mechanismy a postupy (krizový plán), aby bylo zřejmé, jak zacházet s případnými podobnými situacemi v budoucnu.
- V případě, že je pedagog nespokojený s řešením situace ze strany vedení školy, může se obrátit na příslušný inspektorát práce.

